

Case Study
Gemeente Haren

dr. F.H.J.M. Coenen
drs. K.A. van der Veer

Een publikatie in de reeks **CSTM Studies en Rapporten**

ISSN 1381-6357

CSTM-SR nr. 170

dr. F.H.J.M. Coenen
drs. K.A. van der Veer

Case study Gemeente Haren

Enschede, oktober 2001

De Universiteit Twente is een universiteit voor technische en maatschappijwetenschappen.

Het Centrum voor Schone Technologie en Milieubeleid (CSTM) is binnen de Universiteit Twente het interfacultair instituut voor milieuvraagstukken. Onderzoek, onderwijs en advisering van het CSTM zijn gericht op de ontwikkeling van nieuwe strategieën voor overheidsbeleid, technologie en management als condities voor een verantwoord milieubeheer.

Inhoud

1 INLEIDING	2
1.1 AANLEIDING TOT HET ONDERZOEK.....	2
1.2 HET ONDERZOEK.....	2
1.3 VOORUITBLIK.....	3
2 ENERGIEBELEID IN HAREN	4
2.1 ENERGIEBELEID IN HET VERLEDEN.....	4
2.2 HUIDIG ENERGIEBELEID.....	4
3 HET BESTUURLIJK BEELD IN HAREN	6
3.1 DE GEMEENTE HAREN.....	6
3.2 DOELGROEPEN, TAAKVELDEN EN GEMEENTELIJKE ACTIVITEITEN.....	7
3.2.1 <i>Utiliteitsbouw</i>	7
3.2.2 <i>Huishoudens</i>	8
3.2.3 <i>Verkeer en Vervoer</i>	9
3.2.4 <i>Energiesector</i>	9
3.2.5 <i>Conclusie</i>	10
4 DE PRAKTIJK:	11
4.1 INLEIDING.....	11
4.2 UPGRADING VAN HET GEMEENTEHUIS.....	11
4.3 DE MIKKELHORST: ECOLOGISCHE WIJK.....	12
4.4 DE ECOLOGISCHE BOERDERIJ: DE MIKKELHORST.....	12
4.5 WESTERSE DRIFT.....	14
4.6 NESCIOPARK.....	14
5 CONCLUSIES	16
5.1 GEMEENTELIJK SPEELVELD.....	16
5.2 KENMERKEN VAN DE GEMEENTE.....	16
5.3 IMPULSEN VOOR KLIMAATBELEID.....	16
5.4 EXTERNE INTEGRATIE.....	17
5.5 CULTUUR.....	17
5.6 STRUCTUUR.....	18
5.7 ROL VAN TRENDS.....	18
5.7.1 <i>Samenwerking met energiebedrijf</i>	18
5.7.2 <i>Klimaatconvenant</i>	18
5.7.3 <i>Participatie</i>	19
6 LITERATUUR	20
BIJLAGE 1: MATRIX UTILITEITSBOUW	21
BIJLAGE 2: MATRIX HUISHOUDENS	26
BIJLAGE 3: MATRIX VERKEER	32
BIJLAGE 4: MATRIX ENERGIESECTOR	34

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Het onderzoeksproject "Lokale overheden en klimaatbeleid" wordt uitgevoerd in opdracht van het Nationaal Onderzoek Programma Mondiale Luchtverontreiniging en Klimaatverandering (NOP-MLK). Het doel van dit onderzoek is om de bijdrage van lokale overheden aan het klimaatbeleid te versterken. In theorie zijn veel lokale klimaatopties bekend, in de praktijk moet de uitvoering van deze opties institutionele barrières overwinnen. Achterliggende motivatie van het onderzoek is het idee dat lokale overheden in Nederland een grotere rol kunnen spelen bij het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland. Levert het lokale klimaatbeleid wel op wat ervan verwacht kan en mag worden?

1.2 Het onderzoek

Het onderzoeksproject valt uiteen in 4 achtereenvolgende fasen.

In fase 1 van het project is het speelveld van lokaal klimaatbeleid in kaart gebracht. Dit speelveld is bepaald door de confrontatie van opties voor de reductie van de emissie van broeikasgassen en het instrumentarium dat gemeenten ter beschikking staat om het klimaatbeleid te voeren.

In fase 2 zijn de praktijkervaringen, die gemeenten hebben opgedaan met de uitvoering van klimaatopties geëvalueerd. In deze fase is meer inzicht verkregen in de relatie tussen de kenmerken van een gemeente en hun speelveld van lokaal klimaatbeleid. Daarnaast zijn de geïdentificeerde klimaatopties uit fase 1 geëvalueerd. Daarbij is zowel aandacht besteed aan de ervaringen met de opties zelf als met beleidsinstrumenten en integrale besluitvormingsinstrumenten. Tot slot is in deze fase een analyse van de invloed van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen zoals bestuurlijke vernieuwing en liberalisatie van de energiesector, op de gemeentelijke rol in het klimaatbeleid uitgevoerd.

Het uiteindelijke doel van het project is het ontwikkelen en testen van een gemeentelijk klimaatzorgsysteem dat recht doet aan de potentiële opties en de integratie in andere beleidsvelden. Bij beleidsbeslissingen moet snel duidelijk worden wat de gevolgen zijn voor de uitstoot van broeikasgassen. In fase 3 is een methodiek ontwikkeld om dit te realiseren.

In fase 4 wordt het model aan de praktijk getoetst. Deze evaluatie zal moeten leiden tot een verdere praktische invulling van de methodiek. In drie verschillende pilotgemeenten zullen de gemeentelijke activiteiten en ervaringen met het model worden vergeleken. Dit deelrapport is een eerste stap van deze vergelijking in de gemeente Haren op basis van een matrixtabel van het speelveld. Naast de activiteiten in de gemeente Haren zijn ook de activiteiten in de gemeenten Alkmaar en Hengelo onderzocht.

De matrixtabel bestaat uit een aantal voor lokaal beleid relevante doelgroepen: Utiliteitsbouw, Huishoudens, Verkeer, Afval, Energiesector, Industrie en Landbouw. Naast deze doelgroepen worden vijf gemeentelijke taakvelden onderscheiden, namelijk Ruimtelijke ordening, Bouwen en Wonen, Verkeer en vervoer, Milieu en Gemeentelijke Beheerstaken. Per doelgroep wordt aangegeven welke taakvelden betrokken zijn bij deze doelgroep. Per taakveld wordt een overzicht gegeven van de opties (maatregelen, die leiden tot een reductie of vastlegging van broeikasemissies) en van de instrumenten. In dit deelrapport wordt de huidige situatie in de gemeente Haren vergeleken met een theoretisch 'ideaal speelveld.' De activiteiten, die de

gemeente Haren verricht binnen het klimaatbeleid, worden ingevuld in de matrix. Hieruit blijkt welke taakvelden en lokale klimaatopties worden bestreken.

De matrices zijn opgebouwd uit de taakvelden. In de matrices staan combinaties van opties en van instrumenten (het speelveld van lokaal klimaatbeleid). De matrices kunnen op de volgende manier gelezen worden. De opties zijn dikgedrukt weergegeven. Met een punt (en cursief gedrukt) worden de mogelijke instrumenten weergegeven, die een bijdrage kunnen leveren aan de optie. In de matrices zijn de activiteiten, die door de gemeente Haren worden verricht, onder de instrumenten geplaatst. Een belangrijke opmerking, die hierbij gemaakt moet worden, is dat het gebruik van het speelveld afhangt van de kenmerken van de gemeente, zoals veel nieuwbouw, industrie etc. In paragraaf 3.1. wordt daarom de gemeente Haren kort beschreven aan de hand van de kenmerken.

1.3 Vooruitblik

In dit deelrapport staat het energiebeleid van de gemeente Haren centraal. De activiteiten, die de gemeente Haren verricht binnen het klimaatbeleid, worden vergeleken met een ideaal speelveld. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op het energiebeleid van de gemeente Haren. Het bestuurlijk beeld van de gemeente komt in hoofdstuk 3 aan de orde. Hoofdstuk 4 behandelt een aantal projecten, waarin klimaatbeleid een belangrijke rol speelt. De integratie van klimaatbeleid komt hier ook aan de orde. In hoofdstuk 5 staan de conclusies beschreven. Dit deelrapport wordt afgesloten met hoofdstuk 6, waarin de literatuur staat vermeld.

2 Energiebeleid in Haren

2.1 Energiebeleid in het verleden

De gemeente Haren heeft in 1994 vrijwillig gekozen voor energiebeleid als VOGM-thema binnen het milieubeleid. Afspraken, die werden gemaakt, hadden betrekking op het opstellen van een energiebeleidsplan. Daarnaast werden energiescans voor gemeentelijke gebouwen uitgevoerd, werden de verbruiken van gas en elektriciteit maandelijks opgeschreven en werd een start gemaakt met energiebeheer. Het energiebeleid werd opgesteld in samenwerking met 6 gemeenten in de Regio Centraal Groningen. Eind 1996 werd het plan en het Uitvoeringsprogramma voor de periode 1997-2000 vastgesteld door de gemeenteraad. Het energiebeleid was veelal gericht op het bereiken van energiebewustzijn en daarmee samenhangend op besparingen bij verschillende doelgroepen. Hieronder wordt voor elke doelgroep aangegeven waarop de gemeente zich in de periode 1997-2000 heeft gericht.

De doelgroepen zijn (Energieprogramma gemeente Haren, 1997-2000):

1. Industrie: aandacht voor energiebesparing, opnemen van energievoorschriften in de milieuvergunning, het volgen van een opleiding voor vergunningverleners;
2. Handel en Horeca: uitvoering van quick scans voor de horeca;
3. Gemeentelijke gebouwen, onderwijs, sport en recreatie: doorlichten van gebouwen op mogelijkheden van toepassing van nieuwe energiebesparende technieken, toepassing van energiezuinige alternatieven bij (groot) onderhoud en renovatie van gemeentelijke gebouwen, stimuleren van energiezuinig gedrag (bijvoorbeeld door middel van een energiebudget);
4. Openbare verlichting: realiseren van 100% energiezuinige verlichting in 2005;
5. Bestaande woningen: voorlichting (energiezuinig gedrag, het toepassen van energiebesparende maatregelen en duurzaam bouwen bij renovatie of verbouwing);
6. Nieuwbouw woningen: voorlichting over en handhaving van de EPN, (aspirant) bouwers wijzen op bestaande subsidieregelingen;

Daarnaast zijn er nog een aantal algemene maatregelen (coördinatie van energiebeleid en energiebeheer, monitoring en regionaal overleg), die een doelgroepoverkoepelend karakter hebben.

Resultaten tot en met 2000 zijn bijvoorbeeld:

- Renovatie van het sportcentrum in 1997 (nieuwe boiler);
- Bij vervanging van de cv wordt standaard gekozen voor een HR-ketel;
- Zonneboiler actie 1999-2000;
- Verbruik in gemeentelijke gebouwen, gebouwen voor onderwijs en sport & recreatiegebouwen is verminderd met 30% aeq ten opzichte van 1995;
- Elf lantaarnpalen voor openbare verlichting op PV-cellen;
- Elf parkeermeters op PV-cellen.

2.2 Huidig energiebeleid

Het energie- en milieubeleid is in het Collegeprogramma van 1998-2002 als volgt opgenomen (Energievisie Gemeente Haren 2001-2005):

- Het verkeersbeleid is gericht op het indammen van de nadelige effecten van de auto, bevordering van het openbaar vervoer en het gebruik van de fiets;

- In de nota Duurzaam Bouwen staan voorstellen over de uitvoering van de stimuleringsregeling duurzaam bouwen, duurzaamheidseisen voor toekomstige bouwprojecten en een plan voor de opzet van een ecologische wijk;
- Er wordt gewerkt aan een uitvoeringsplan voor energiebesparings- en milieuzorgmaatregelen in gemeentelijke gebouwen;
- Er wordt een onderzoek gedaan naar de verwerking van plantsoenafval en snoeihout en de mogelijkheid van een biomassacentrale in regionaal verband;
- De inrichting van het natuurgebied Uitloopgebied Oosterhaar wordt uitgevoerd;
- Voorstellen op het gebied van ruimtelijke ordening worden getoetst aan de milieuchecklist van de Milieu Advies Raad;
- In samenwerking met de winkeliersvereniging wordt een bewustzijnsactie 'Koop geen Afval' georganiseerd;
- Er komt een evaluatie van Diftar en er komen ondergrondse afvalcontainers op plekken waar het meest gescheiden afvalfracties worden aangeboden.

Deze bestuurlijke uitgangspunten hadden tot gevolg dat de jury van de Energy Awards 1998 de gemeente Haren als 'Koploper' heeft genomineerd. De gemeente Haren is hierdoor nog meer gaan zoeken naar mogelijkheden om het energie- en milieubeleid te verduurzamen.

In de gemeente Haren staan de begrippen "Integraal" en "Duurzaam" centraal. Alle beleidsafdelingen hebben ambities en doelstellingen geformuleerd en afspraken gemaakt over de uitvoering van het beleid in de komende jaren (integraal). Daarnaast komt "duurzame energie" in het beleidsplan sterk naar voren (duurzaam). In de "Energievisie Gemeente Haren 2001-2005" staat het energiebeleid voor deze gemeente voor de komende jaren vermeld. De hierin vermelde ambities/activiteiten moeten het mogelijk maken in 2005 ongeveer 28.5% (2.7% van het totale energiegebruik) van het praktische duurzame energiepotentieel te hebben benut (www.haren.nl).

Om de beleidsruimte en het potentieel van duurzame energieopwekking in kaart te brengen voor de gemeente Haren is een duurzame energiescan uitgevoerd. Als onderdeel van de DE-scan is een quick scan windenergie voor de gemeente Haren verricht. Vier locaties in de gemeente Haren kwamen in aanmerking voor 20 windturbines. Het beleid van de provincie Groningen vormt een barrière voor de plaatsing van windturbines, aangezien de provincie maar op 2 locaties (waaronder geen locatie in Haren) grootschalige windenergie toestaat. Daarnaast sluit het bestemmingsplan "Buitengebied Haren 1990" de bouw van windturbines uit.

3 Het bestuurlijk beeld in Haren

3.1 De gemeente Haren

De gemeente Haren bestaat uit een viertal deelgemeenten, namelijk Haren, Onnen, Glimmen en Noordlaren. Het aantal inwoners van deze gemeente is 18.590 (1 januari 2000). De oppervlakte is 5070 hectare. In de gemeente staan ongeveer 8080 woningen (ongeveer 5470 koopwoningen en ongeveer 2610 huurwoningen). De meeste woningbouw in de gemeente is gepland voor na 2008 (deze datum wordt waarschijnlijk vervroegd naar 2005 in verband met uitbreidingsplannen van de gemeente Groningen).

Van origine is Haren een agrarische gemeente. De werkgelegenheid in Haren was tot de jaren zeventig gering aangezien veel inwoners (naast Harenaars, gezinnen met een aanzienlijk inkomen, renteniers en veel oud-Indiëgangers) werkten in Groningen. Het Biologisch Centrum van de Rijksuniversiteit Groningen en het revalidatieziekenhuis Beatruxoord zorgden voor een groei van de werkgelegenheid in de jaren zeventig en later boden ook de Lijnwerkplaats van de Nederlandse Spoorwegen, het Instituut voor Bodemvruchtbaarheid en het gewasbeschermingsmiddelenconcern AAgroonol veel arbeidsplaatsen aan Haren. Enkele van deze bedrijven hebben de stad reeds verlaten. De onderwijsvoorzieningen en de verpleeg- en zorginrichtingen beschikten over in totaal 6000 arbeidsplaatsen. Ondanks de werkgelegenheid is Haren toch een forensengemeente gebleven.

In de Energievisie van de gemeente Haren staat het energiebeleid voor deze gemeente in de periode 2001-2005. De zetelverdeling in de gemeenteraad van Haren is als volgt: VVD 5 zetels, PvdA 4 zetels, CDA 3 zetels, D66 2 zetels, Groen Links 2 zetels en de GPV 1 zetel. Haren streeft ernaar één van de eerste gemeenten in Nederland te zijn, die het klimaatregister gaat ondertekenen (Gemeentegids 2000-2001). Energiebesparing en het inzetten van duurzame energie, de plannen van Haren, staan in dit register. Door de ondertekening van dit register probeert Haren een lokale bijdrage te leveren aan de Rijksdoelen in het kader van de klimaatnota (terugdringen van broeikasgassen).

Door het aangaan van een convenant met de overheid verplicht de gemeente zich tot het uitvoeren van energiebeleid. Dit verwoordt het gemeentebestuur als volgt (Energievisie Gemeente Haren 2001-2005):

1. Bestuurlijke verantwoordelijkheid: het op een beheersbare wijze omgaan met energie ziet het gemeentebestuur als haar eigen verantwoordelijkheid en zij erkent haar voorbeeldfunctie hierin;
2. Integraal werken: alle afdelingen binnen de gemeentelijke organisatie zullen bij hun handelen rekening moeten houden met energieaspecten;
3. Eigen verantwoordelijkheid: burgers, bedrijven, maatschappelijke groeperingen enz. hebben een eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van zuinig omgaan met energie.
4. Samenwerking: realisatie van ambities is alleen haalbaar wanneer optimaal samengewerkt wordt met externe partners van de gemeente: bedrijven, instellingen, banken, woningcorporaties en andere woningverhuurders, particulieren, NOVEM, de provincie Groningen, buurgemeenten, energiedistributiebedrijven, maatschappelijke organisaties, Koopcentrum Haren en andere verenigingen van plaatselijke ondernemers, etc.

Een voorbeeld van punt 4 is de samenwerking van de gemeente Haren met het energiebedrijf NUON. Beide partijen hebben een overeenkomst afgesloten inzake de opwekking van Natuurstroom. NUON wil het gebruik van duurzame energiebronnen stimuleren, door derden gebruik te laten maken van wind-, zonne- of waterkracht (oftewel natuurstroom). Gezien de voordelen voor het milieu wil de gemeente Haren het initiatief van NUON ondersteunen. Voor een periode van 20 jaar wordt jaarlijks een hoeveelheid elektrische energie van 398.000 kWh opgewekt door middel van schone en duurzame energiebronnen. NUON zal voor de realisatie van zonne-energie een tweetal zonne-energieinstallaties leveren en plaatsen. Gedurende de contractperiode van 20 jaar blijft NUON de eigenaar van deze installaties. Een aan de eigen installatie gekoppelde PV-installatie, bestaande uit 140 m² flexibele zonnepanelen met een vermogen van 7200 Wattpiek, wordt op het dak van de Openbare Bibliotheek van Haren geplaatst. Daarnaast wordt op een nader te bepalen locatie een zonne-energieinstallatie bestaande uit 100 m² standaard zonnepanelen geplaatst.

Naast de gemeenteraad, het college van B&W, de gemeentesecretaris en het managementteam kent de gemeente Haren drie sectoren, namelijk de sector Samenlevingszaken, de sector Grondgebiedzaken en de sector Middelen. Hieronder worden de afdelingen per sector uiteengezet:

1. Sector Samenlevingszaken: Onderwijs, sport en welzijn, Sociale Zaken, Muziekschool, Gemeentewinkel/Burgerzaken;
2. Sector Grondgebiedzaken: Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, Gemeentewerken Binnendienst en Buitendienst, Brandweer;
3. Sector Middelen: Interne Zaken en Voorlichting, Algemene Zaken, Financiën, Personeelszaken, Computerbeheer.

De gemeente Haren beschikt daarnaast over een aantal adviesraden. Deze raden zijn ingesteld om de burgers meer te betrekken bij het beleid. Zij geven gevraagd of ongevraagd advies betreffende een bepaald taakgebied aan het gemeentebestuur. Burgers met belangstelling voor en kennis van het betreffende taakgebied zitten in deze raden. Adviesraden, die onderscheiden worden, zijn de Milieu-adviesraad Haren (MAR) en de Seniorenraad. De Milieu-adviesraad adviseert op het gebied van milieu-aangelegenheden en milieubewustwording in de meest uitgebreide zin.

3.2 Doelgroepen, taakvelden en gemeentelijke activiteiten

In deze paragraaf zal een beeld worden geschetst hoe het klimaatbeleid van de gemeente Haren verdeeld is over verschillende taakvelden. In de bijlagen 1 tot en met 4 zijn de matrices utiliteitsbouw, woningen, verkeer en energiesector ingevuld voor de gemeente Haren. Op basis van de gegevens uit de matrices (in de inleiding staat aangegeven hoe de matrices kunnen worden gelezen) is de stand van zaken per doelgroep in de gemeente Haren op het gebied van klimaatbeleid weergegeven. Het algemene beeld zal in de laatste sub-paragraaf worden behandeld.

3.2.1 Utiliteitsbouw

De stand van zaken in de gemeente Haren ten aanzien van de gemeentelijke gebouwen (kantoren, scholen, geb. Welzijnsinstellingen en sportaccommodaties) en bedrijven (inrichtingen & bedrijventerreinen) is als volgt:

1. Binnen het taakveld "Ruimtelijke Ordening" worden geen activiteiten verricht, die leiden tot een reductie van broeikasgassen. De gemeente Haren zou meer op dit gebied kunnen doen.

2. Binnen het taakveld “Bouwen en Wonen” worden daarentegen veel activiteiten verricht op het gebied van het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen. Binnen dit taakveld wordt het Dubo-pakket (voor nieuwbouw, voor renovaties en voor bestaande bouw) uitgevoerd en wil men de Energieprestatiecoëfficiënt (EPC) verscherpen.
3. Binnen het taakveld “Milieu” worden ook redelijk veel activiteiten verricht, die leiden tot een reductie van broeikasgassen. Activiteiten of voorgenomen activiteiten, die verricht worden of zullen worden, zijn voorlichtingen over energiebesparing bij vergunningverlening, het uitvoeren van subsidieregelingen, de naleving van energievoorschriften bij bedrijven controleren, investering in duurzame energie door grote bedrijven stimuleren, haalbaarheid van duurzame energie toepassingen op bestaande bedrijven-terreinen onderzoeken en maximale toepassing van duurzame energie opties op nieuw bedrijventerrein. Daarentegen kan binnen dit taakveld meer aan voorlichting, advies, educatie, overleg etc. worden gedaan.
4. Tot slot worden binnen het taakveld “Gemeentelijke beheerstaken” ook veel activiteiten verricht, die een positief effect hebben op de reductie van broeikasgassen. Veel activiteiten behoren tot de optie gemeentelijke interne milieuzorg. Daarnaast wordt o.a. voorlichting gegeven, worden verschillende energiemaatregelen uitgevoerd, wordt voor de bestaande bouw de zorgplicht energiebesparing uitgevoerd, worden groene stroomcontracten afgesloten, wordt een uitvoeringsprogramma openbare verlichting opgesteld en onderzoek naar mogelijkheden van groene stroom voor openbare verlichting, installaties en voorzieningen.

Uit het voorgaande kan worden geconcludeerd dat binnen het taakveld Ruimtelijke Ordening meer activiteiten zouden kunnen worden uitgevoerd, die reductie van broeikasgassen tot gevolg hebben. De overige drie taakvelden zijn zeer actief. Het taakveld Milieu zou daarentegen meer aandacht kunnen besteden aan voorlichting etc.

3.2.2 Huishoudens

De stand van zaken in de gemeente Haren ten aanzien van huishoudens is als volgt:

1. Binnen het taakveld “Ruimtelijke Ordening” worden weinig activiteiten verricht, die tot een reductie van de broeikasgassen leiden. Er zijn geen bestemmingsplanwijzigingen en geen Energieprestatienorm op Locatie (EPL). Dit taakveld wil een energie- en een dubovisie voor herstructureringsprojecten sociale woningbouw opstellen. Geconcludeerd kan worden dat binnen het taakveld Ruimtelijke Ordening meer activiteiten verricht kunnen worden, die een reductie van broeikasgassen tot gevolg hebben.
2. Binnen het taakveld “Bouwen en Wonen” worden de volgende activiteiten uitgevoerd: Duurzaam Bouwen wordt gestimuleerd, de energieprestatiecoëfficiënt (EPC) voor nieuwe woningen wordt verscherpt, een EPC-monitoringssysteem wordt opgezet en 50% van de bestaande woningen wordt voor 2005 van een Energie Prestatie Advies (EPA) voorzien. Kortom: het taakveld Bouwen en Wonen is actief bezig met het implementeren van klimaatbeleid in de doelgroep huishoudens.
3. Binnen het taakveld “Milieu” worden veel voorlichtingen verzorgd. Daarnaast voert zij verschillende subsidieregelingen uit. Kortom: ook het taakveld Milieu is actief bezig met het implementeren van klimaatbeleid in de doelgroep huishoudens.

Uit het bovenstaande blijkt dat binnen de taakvelden “Bouwen en Wonen” en “Milieu” veel activiteiten worden verricht die de uitstoot van broeikasgassen kunnen terugdringen, terwijl binnen het taakveld “Ruimtelijke Ordening” maar weinig op dit gebied gebeurt. Binnen het taakveld Ruimtelijke Ordening zou meer aan klimaatbeleid kunnen worden gedaan.

3.2.3 Verkeer en Vervoer

De stand van zaken in de gemeente Haren ten aanzien van verkeer is als volgt:

1. Binnen het taakveld “Ruimtelijke Ordening” wordt één activiteit (het meenemen van duurzame energie bij de aanleg en het onderhoud van infrastructuur) verricht die gericht is op reductie van broeikasgassen, terwijl binnen het taakveld “Bouwen en Wonen” geen activiteiten worden verricht die de uitstoot van broeikasgassen kunnen terugdringen.
2. Daarentegen worden binnen de taakvelden “Milieu” en “Gemeentelijke beheerstaken” veel activiteiten verricht op het gebied van verkeer en vervoer, die leiden tot reductie van broeikasgassen. Activiteiten binnen het taakveld “Milieu” zijn het stimuleren van vervoersmanagement (voor grote bedrijven en op grote bedrijventerreinen) en het voeren van overleg met bedrijven van meer dan 100 werknemers. Binnen het taakveld “Gemeentelijke beheerstaken” wordt slechts aan 1 optie niet voldaan, namelijk verbetering OV door het eigen GVB niet. De reden hiervoor is dat de gemeente niet over een eigen gemeentelijke vervoersbedrijf beschikt. Gemeente Haren is op dit taakveld bezig met het stimuleren van andere vervoersmiddelen dan de auto voor hun eigen organisatie, onderzoek doen naar schone technieken voor het eigen wagenpark en de gemeente wil voorlichting geven over duurzaam en veilig verkeer en vervoer en zij wil een scan uitvoeren voor haar eigen wagenpark.
3. Activiteiten, die binnen het taakveld “Verkeer en Vervoer”, gericht op het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen, worden verricht zijn het vaststellen en uitvoeren van een parkeernota (niet bekend of dat autogebruik ontmoedigt), het inrichten van een transferium en op het opstellen van een gemeentelijk Verkeers- en vervoersplan (niet bekend of rekening gehouden wordt met het milieu).

Het verkeersbeleid in het collegeprogramma 1998-2002 is gericht op het indammen van de nadelige effecten van de auto, bevordering van het openbaar vervoer en het gebruik van de fiets. Daarnaast is de gemeente Haren bezig met het opstellen van een Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan (GVVP). De taakvelden “Milieu” en “Gemeentelijke Beheerstaken” zijn actief bezig met klimaatbeleid voor de doelgroep verkeer. De overige taakvelden zouden voor deze doelgroep meer activiteiten, die leiden tot vermindering van de uitstoot van broeikasgassen, kunnen ontwikkelen. Het is mogelijk dat dit wordt opgenomen in het GVVP.

3.2.4 Energiesector

De stand van zaken in de gemeente Haren ten aanzien van de energiesector is als volgt. Binnen de taakvelden “Ruimtelijke Ordening” en “Bouwen en Wonen” worden weinig activiteiten verricht. Een voorgenomen activiteit binnen het taakveld Ruimtelijke Ordening is het voorbereiden van 240m² PV. Daarnaast worden binnen dit taakveld een aantal haalbaarheidsstudies uitgevoerd. Dit taakveld zou meer kunnen doen met bestemmingsplannen en ruimtelijke inrichting. Het taakveld Bouwen en Wonen bezit een DuBo- en DE subsidieregeling.

Uit het voorgaande kan geconcludeerd worden dat op beide taakvelden veel meer activiteiten kunnen worden verricht, die een afname van de uitstoot van broeikasgassen tot gevolg hebben.

3.2.5 Conclusie

Uit de voorgaande 4 sub-paragrafen blijkt dat bepaalde taakvelden actiever zijn op het gebied van klimaatbeleid dan andere taakvelden. Per doelgroep is aangegeven welke activiteiten door de verschillende taakvelden worden verricht. Voor de doelgroepen Utiliteitsbouw en Huishoudens zijn veel taakvelden actief. De doelgroep Verkeer en Vervoer heeft een tussenpositie aangezien 2 van de 5 taakvelden erg actief zijn. Voor de doelgroep Energiesector is geen taakveld actief bezig met klimaatbeleid. Hieronder wordt de activiteit per taakveld aangegeven.

Binnen het taakveld Ruimtelijke Ordening worden weinig activiteiten verricht, die gericht zijn op reductie van broeikasgassen. Dit geldt voor elke onderscheiden doelgroep. De gemeente kan veel meer activiteiten verrichten op dit taakveld, die reductie van broeikasgassen tot gevolg hebben.

Binnen het taakveld "Bouwen en Wonen" worden over het algemeen veel activiteiten voor de verschillende doelgroepen verricht. De doelgroepen Verkeer en Vervoer en de Energiesector vormen hierop een uitzondering. Het taakveld "Bouwen en Wonen" is actief bezig met het uitvoeren van het DuBo-pakket, het taakveld wil de EPC verscherpen en wil in 2005 50% van de woningen van een EPA voorzien. Daarentegen, kunnen binnen dit taakveld voor de doelgroepen Verkeer en Vervoer en Energiesector meer activiteiten worden ontplooid.

Binnen het taakveld "Verkeer en Vervoer" worden een aantal activiteiten verricht. Het collegeprogramma 1998-2002 wil de nadelige effecten van de auto indammen, het gebruik van het openbaar vervoer en het gebruik van de fiets bevorderen. Vanuit dit oogpunt gezien, zullen binnen dit taakveld meer activiteiten moeten worden verricht om deze doelstellingen te kunnen realiseren.

Binnen het taakveld "Milieu" worden veel activiteiten verricht, die gericht zijn op de reductie van broeikasgassen. Binnen dit taakveld worden veel voorlichtingen verzorgd en subsidieregelingen uitgevoerd.

Binnen het taakveld "Gemeentelijke Beheerstaken" zijn veel mogelijkheden voor reductie van broeikasgassen. Dit geldt voor alle doelgroepen, waarop dit taakveld gericht is. Kortom: dit taakveld hoeft geen extra activiteiten te ontplooiën.

Bepaalde taakvelden zouden meer activiteiten kunnen verrichten, die resulteren in een afname van de uitstoot van broeikasgassen. De taakvelden, waarop hier bedoeld wordt, zijn: Ruimtelijke Ordening en Verkeer en Vervoer. Binnen het taakveld 'Ruimtelijke Ordening' kunnen meer activiteiten verricht worden voor de doelgroepen Utiliteitsbouw, Huishoudens, Verkeer en Vervoer en de Energiesector. Binnen het taakveld 'Verkeer en Vervoer' gebeurt eveneens weinig, wat betekent dat er ook binnen dit taakveld meer activiteiten, gericht op het reduceren van broeikasgassen, verricht kunnen worden. Dit is noodzakelijk, aangezien het verkeersbeleid van de gemeente Haren gericht is op het indammen van de nadelige effecten van de auto, bevordering van het openbaar vervoer en het gebruik van de fiets. Binnen de taakvelden Bouwen en Wonen, Milieu en Gemeentelijke beheerstaken worden veel activiteiten verricht, die gericht zijn op reductie van broeikasgassen. Het is voor deze taakvelden niet noodzakelijk, maar wel gewenst, meer activiteiten te ontwikkelen, die leiden tot reductie van broeikasgassen.

4 De praktijk:

4.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is het energiebeleid van de gemeente Haren uiteengezet, zijn de kenmerken van de gemeente aangegeven en is het speelveld van lokaal klimaatbeleid ingevuld voor de gemeente Haren. Uit de voorgaande hoofdstukken valt op dat gemeente Haren op het gebied van Duurzaam Bouwen en binnen het taakveld gemeentelijke beheerstaken veel activiteiten verricht. De cases, die behandeld worden, zijn de Upgrading van het gemeentehuis Haren (§ 4.2), de Mikkellhorst: ecologische wijk (§ 4.3), de ecologische boerderij: De Mikkellhorst (§4.4) de Westerse Drift (§ 4.5) en het Nescio Park (§ 4.6). Dit hoofdstuk zal worden afgesloten met een conclusie (§ 4.7). In deze cases wordt, voor zover bekend, de externe integratie van klimaatbeleid behandeld.

4.2 Upgrading van het gemeentehuis

In 1975 is het gemeentehuis van de gemeente Haren in gebruik genomen. Er is besloten tot een renovatie en upgrading van het gemeentehuis om het gebouw weer aan de huidige en toekomstige inzichten te laten voldoen. In februari 2001 is het Programma van Eisen Gemeentehuis Haren (Concept) verschenen.

De gemeente Haren heeft een adviesbureau en een architect in de hand genomen om het Programma van Eisen te kunnen formuleren. Door middel van een soort brainstormsessie zijn de punten voor het concept programma van eisen tot stand gekomen. Er is een projectleider (werkzaam bij de gemeente Haren), die het project coördineert. Alle benodigde informatie wordt door het adviesbureau verzameld. De architect heeft een adviserende functie. Alle afdelingen en het Managementteam hebben inspraak. De medewerkers worden geïnformeerd door verschillende werkgroepen, die actief bezig zijn met het zoeken naar mogelijkheden om het gemeentehuis te renoveren. De te onderscheiden werkgroepen zijn: de werkgroep Publieksfuncties, de werkgroep Werkplek en de werkgroep ARBO en Energie. Deze laatste werkgroep brengt onder andere de dubo-maatregelen in kaart.

De werkgroep ARBO en Energie (bestaande uit de voorzitter (chef onderwijs), een medewerker personeelszaken (over ARBO), medewerker VROM (over Milieu), medewerker onderwijs en een OR-lid) heeft een presentatie verzorgd over de upgrading van het gemeentehuis. In deze presentatie is aangegeven dat het gemeentehuis van Haren een hoog energieverbruik heeft dat veroorzaakt wordt door de slechte isolatie van het gebouw, een grote energieverblindende hal en een slechte klimaatbeheersing. Naar buiten toe heeft gemeente Haren Duurzaam Bouwen en energiebesparing hoog in het vaandel, maar het gemeentehuis is hier duidelijk geen voorbeeld van. Mogelijke energiemaatregelen zijn: zonneboilers, PV zonnecellen, windenergie, warmtepompen, HR ++ beglazing, hoog rendements-verlichtings-systemen, isolatie e.d., grijswatercircuit. Andere mogelijkheden zijn een EPU-onderzoek, plafonds met een licht oppervlak en gangen op de verdiepingen aan de halzijde dichtmaken met kozijnwerk en glas. De meeste energiemaatregelen zijn realistisch.

Het Programma van Eisen is in concept af, maar moet nog goedgekeurd worden door de Raad. Het technisch plan voor het gemeentehuis is nog in ontwikkeling. Hierin worden de volgende onderwerpen behandeld: toegankelijkheid,

terreininrichting, ontwerp uitgangspunt, bouwkundig werken, elektrotechnische installatie, werktuigbouwkundige installatie, licht en Duurzaam Bouwen. In het technisch plan zijn dus klimaatopties aanwezig, maar het is de vraag of deze gerealiseerd zullen worden.

4.3 De Mikkelfhorst: ecologische wijk

In de wijk Mikkelfhorst is een project Duurzaam Bouwen gestart. Acht kavels aan de rand van deze wijk behoren toe aan dit project. De woningen zullen naast de eisen op het gebied van duurzaamheid en energiezuinigheid ook een individuele architectuur en uitstraling moeten hebben, die past binnen het landschap en de bebouwing. Innovatief aan dit project is dat potentiële kavelkopers moeten solliciteren naar een dubo-kavel.

De gemeente Haren heeft gekozen voor individuele planontwikkeling. De kandidaten dienen zo zelfstandig mogelijk (met hulp van door hen gekozen adviseurs) een passende woning te ontwikkelen. Hierbij kan maximaal worden ingezet op milieuvriendelijke, duurzame en energiezuinige bouwmethodes. De gemeente Haren mag mogelijkheden van collectieve voorzieningen op het gebied van energie, water en materiaalgebruik niet benadrukken. Kortom: de kandidaat mag zelf bepalen, dit kan in samenwerking met adviseurs, hoe de woning eruit gaat zien. Een bijdrage van de gemeente aan de woningen is het gratis beschikbaar stellen van 4 PV-zonnepanelen (voor 20 jaar) en de bouwrijpmaking van de bouw kavels door middel van groenblijvende erfafscheidingen.

Het ontwerp (de aanmelding) wordt voorgelegd aan een regiegroep, waarin 5 personen (de projectleider DuBo de Mikkelfhorst, een medewerker van de afdeling VROM, sectie BWT, een medewerker van de afdeling VROM, sectie Milieu, een architect van DAAD architecten, en een rayonarchitect van Welstands- en Monumentenzorg Groningen) zitting hebben. De regiegroep beoordeelt de aanmeldingen op het aangegeven ambitieniveau in de volgorde van 1 tot en met 8. De regiegroep zal het college van burgemeester en wethouder voorstellen voor de eerste 8 kandidaten een kavel te reserveren. Vervolgens beoordeelt vervolgens de ingediende ontwerpen. Voldoen de ontwerpen aan de opgelegde eisen en aan het door de kandidaten aangegeven ambitieniveau, dan zal de regiegroep het college van burgemeester en wethouders voorstellen over te gaan tot definitieve aanbidding van de bouw kavel.

Kortom: de kandidaat bepaalt aan welke duurzaamheidseisen zijn woning voldoet en de gemeente bepaalt welke woning uiteindelijk gebouwd gaat worden. Voor de ontwikkeling van duurzame/energiezuinige woningen is maximaal f. 200.000,- beschikbaar.

4.4 De ecologische boerderij: De Mikkelfhorst

In 1997 is de gemeente Haren begonnen met het project Uitloopgebied Oosterhaar. De gemeente Haren is deels eigenaar van de grond rondom de nieuw gebouwde wijk Mikkelfhorst. De grond ligt in de buurt van percelen van de Stichting Groninger Landschap. De gemeente Haren heeft besloten de inrichting van het gebied te laten ontwikkelen door bewoners van de wijk. Zij konden hierbij gebruik maken van de deskundigheid van de Dienst Landelijk Gebied van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de Stichting 'Het Groninger Landschap', de Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie en de gemeente Haren. Het waterschap Hunze en Aa en de provincie Groningen zijn bij nadere detaillering en uitwerking betrokken

geweest. Eind 1997 is een samenwerkingsverband ontstaan tussen drie zorginstellingen te weten Stichting de Noorderbrug (lichamelijk gehandicapten), Stichting Geestelijke Gezondheidszorg Groningen (ondersteuning voor psychiatrische patiënten), Visio de Heukelom (visueel gehandicapte kinderen en jong-volwassenen). De samenwerking tussen dit samenwerkingsverband en de werkgroep van wijkbewoners en deskundigen heeft geleid tot een eerste plan. Het definitieve plan is dat op het terrein een tuin wordt aangelegd met kassen (noordelijk deel) en een biologische boerderij met stallen (zuidelijk deel). Het doel van het project is het beheren van een boerderij met tuinderij en recreatie- en natuurweidegebied met een educatieve- en publieksfunctie door zorg- en sociaal-maatschappelijk instellingen.

Voor de Ecologische boerderij De Mikkelfhorst is in november 2000 een programma van eisen opgesteld. Verdere uitwerking en afstemming vindt plaats in overleg met het projectteam, een landschapsarchitect van de Dienst Landelijk Gebied en de architect. Het Programma van Eisen is goedgekeurd door de gemeenteraad. De architect heeft voor de ecologische boerderij een aantal DuBo-eisen geformuleerd, te weten:

1. Rioolzuivering (wat kan er blijven bestaan);
 2. Gebruik van oude materialen;
 3. Veel glas op de zonzijde;
 4. 70 m² zonnepanelen;
 5. Kleine windmolen voor de resterende energiebehoefte;
 6. Vloerverwarming;
 7. Kachel, die brandt op houtsnippers;
 8. Mogelijkheden voor een draagconstructie op basis van hout (materiaalkeuze);
- De meeste eisen worden uitgevoerd. Het is op het moment van het schrijven van dit rapport nog niet bekend of de kleine windmolen ook wordt gebouwd (financieel probleem).

In de gemeente Haren zijn verschillende afdelingen betrokken bij de ecologische boerderij, te weten de afdeling Milieu, de afdeling Onderwijs, de afdeling Ruimtelijke Ordening, de afdeling Gemeentewerken en de afdeling Grondbedrijf. De afdeling Milieu houdt zich bezig met de DuBo-maatregelen en de educatie (de ecologische boerderij wordt tevens een educatief centrum). Het verzorgen van educatie behoort tot het taakveld van de afdeling onderwijs. De afdeling Ruimtelijke Ordening verzorgt de planologische uitgangspunten en de beeldkwaliteit. De houtsnippers voor de kachel worden door de afdeling Gemeentewerken verzorgd. Tot slot heeft de afdeling Grondbedrijf te maken met het eigendom van de grond.

Naast gemeentelijke afdelingen zijn er ook een aantal externe partijen betrokken bij de uitvoering van de ecologische boerderij. Hieronder wordt de externe partijen uiteengezet en tevens wordt aangegeven wat hun taak is. De partijen zijn:

1. Zorginstellingen (Stichting de Noorderbrug, Stichting Geestelijke Gezondheidszorg Groningen, Visio De Heukelom): exploitatie van de ecologische boerderij;
2. Provincie Groningen (diverse afdelingen): subsidie voor de exploitatie en steun;
3. NUON: het verzorgen van de 70 m² zonnepanelen;
4. Dienst Landelijk Gebied: verlenen van steun, kennis en ondersteuning;
5. Basisscholen: mogelijkheden voor educatie;
6. AOC Terracollege: ontwerp van de tuin;
7. Milieuadviesraad: adviezen
8. Natuurmuseum: beheren educatiecentrum (o.a. voorbereiden van wisseltentoonstellingen, geven van voorlichting en milieueducatie).
9. Waterschap: technische inrichting.
10. Stichting Het Groninger Landschap: toekomstig eigenaar.

4.5 Westerse Drift

Aan de Westerse Drift in Haren worden 5 dienstwoningen gerenoveerd, omdat de staat van onderhoud van deze woningen niet voldoet aan de huidige eisen. De bewoners van de woningen hebben regelmatig geklaagd over vocht, geluidsoverlast en tocht. De gemeente heeft voorgesteld de woningen te renoveren. De afdelingen Milieu en Gemeentewerken zijn bij deze renovatie betrokken. De afdeling Milieu (de energiecoördinator) kijkt naar de milieu-technische mogelijkheden voor de Westerse Drift. De afdeling Gemeentewerken houdt zich bezig met de voorbereiding (bijvoorbeeld op bouwkundig gebied, subsidie-aanvragen). De externe partijen, die betrokken zijn bij dit project, zijn Essent, de aannemer en de onderaannemer. Essent is gestart met het uitvoeren van Energieprestatieadviezen (EPA). De aannemer en de onderaannemer zullen zich bezig houden met de renovatie (vervangen van kozijnen, dubbel glas, bouwmuurvulling). De adviezen, voortkomend uit de EPA, zullen tevens door de aannemer en de onderaannemer worden uitgevoerd. De renovatie zal worden uitgevoerd op basis van de Nota Duurzaam Bouwen.

4.6 Nesciopark

Het *toekomstige* bedrijventerrein Nesciopark (het is nog de vraag of dit bedrijventerrein daadwerkelijk gebouwd wordt) zal aangelegd worden in een groene open zone tussen de woonwijk de "Molenbuurt" aan de westgrens van Haren en de autosnelweg de A28 (Groningen-Amersfoort). Op het bedrijventerrein zullen bedrijven zich kunnen vestigen, die opereren in de business-to-business markt. De aard van de doelgroep is 'regionaal stuwend dienstverlenend.' Gekozen is voor een tweetal speerpuntsectoren, namelijk biotechnische bedrijvigheid en ICT-bedrijven.

In de ontwikkelingsvisie/ plan van aanpak bedrijventerrein Nesciopark (februari 2001) staat het volgende streven: "Door naar samenwerking van verschillende disciplines te streven (overheid, onderzoekers, ontwerpers, ondernemers en ontwikkelaars) bij het ontwerpen, ontwikkelen, bouwen en beheren streven we naar een terrein met bedrijven dat een grote toegevoegde waarde op de korte en langere termijn zal bieden aan de omgeving." De samenwerking heeft tot doel het creëren van een stimulerende en duurzame inrichting, waarmee het (bedrijfs-)economische resultaat verbetert, de milieubelasting wordt geminimaliseerd, het beeld van symbiose tussen landschap en architectuur verfrist en waar men niet nog eens tien jaar mee bezig gaat voor realisatie.

Naast de verschillende hiervoor genoemde partijen, die betrokken zullen worden bij de planvorming van het Nescio park, is het mogelijk dat ook de betrokken inwoners inspraak kunnen uitoefenen op de plannen.

Bij de plannen omtrent het Nesciopark zal de mogelijkheid om het vervoer terug te dringen worden onderzocht. Deze mogelijkheid past precies binnen het begrip duurzame bedrijfsontwikkeling. Bij het onderzoeken van deze mogelijkheid zullen de mogelijkheden van het Transferium en de openbaar vervoersmogelijkheden van Haren worden meegenomen

Een gescheiden rioleringsstelsel zal ook in het plan voor het Bedrijventerrein Nesciopark moeten worden opgenomen. Hierbij kan gebruik worden gemaakt (gewenst) van opvangen van regenwater voor de grijswatercircuits. Het waterschap zal bij het ontwerp hiervan betrokken worden in verband met de relaties tussen riolering en oppervlakte water en tussen watervraag en wateraanbod.

Referentiebeelden waar de gemeente Haren aan denkt bij het maken van een plan voor het bedrijventerrein Nescio:

1. Bouwen aan de natuur: gedachten over hoe de kantoorruimten in het landschap worden geplaatst. Bijvoorbeeld: grasheuvelkantoor. Minimalisatie van het geveleppervlak leidt tot een minimalisatie van de warmte-uitstoot.
2. Water: hoe kan water een rol spelen bij het bedrijventerrein? Naast het imago van ruimtelijk omgaan met water, spelen ook duurzame vormen van water en hergebruik een rol. Heldere vormgeving, materiaalkeuze en detaillering zijn hierbij van het grootste belang.
3. Hoog en licht: een voorlopige limiet van 12 lagen is aan hoogbouw gesteld. De geveleppervlakten aan de zonzijde worden gebruikt voor warmteopslag, door zonnepanelen op een kunstige wijze toe te passen. Overdag worden de gebouwen als transparant ervaren en zij kunnen 's nachts vanuit het gebouw verlicht worden.

Deze referentiebeelden zijn voorgelegd aan een aantal mensen uit de disciplines stedenbouw, architectuur en landschapsarchitectuur. Er is gebrainstormd over beeldkwaliteit in stedenbouwkundige zin, in relatie tot duurzaamheid, belevingsanalyses etc.

Om daadwerkelijk te kunnen gaan bouwen op het bedrijventerrein is een nieuw bestemmingsplan noodzakelijk. Een probleem, hierbij is het vertalen van de kwalitatieve vereisten die gesteld worden aan duurzaamheid en beeldkwaliteit in een juridisch kader.

Tussen de gemeente Groningen en Haren bestaat een samenwerkingsverband (beiden hebben meegewerkt aan de ontwikkelingsvisie/plan van aanpak bedrijventerrein Nesciopark). Deze samenwerking zal zich beperken tot de afstemming in de markt. In de onderstaande tabel staat de taakverdeling binnen het samenwerkingsverband Groningen/Haren vermeld (op het moment dat het plan werkelijkheid wordt).

Taak	Uitvoerder(s)
Vorbereidende werkzaamheden	Gezamenlijk
Grondverwerving	Haren
Laten opstellen bestemmingsplan	Haren
Laten opstellen beeldkwaliteitplan	Haren
Procedure bestemmingsplan	Haren
Opstellen acquisitie	Groningen
Acquisitie	Groningen
Verkoop	Haren
Bouwrijpmaken, incl. duurzame aspecten	Haren
Uitwerking duurzame bedrijfsontwikkeling samen met bedrijven	Haren
Bouwbedrijven/milieuvergunningen e.d.	Haren

5 Conclusies

In dit hoofdstuk worden de conclusies ten aanzien van klimaatbeleid in de gemeente Haren weergegeven. Allereerst vatten we het oordeel over de invulling van het gemeentelijk speelveld voor klimaatbeleid samen (paragraaf 1). De invulling van het speelveld door een gemeente is afhankelijk van de kenmerken van deze gemeenten (grootte, politieke kleur, economische kenmerken, ruimte voor nieuwbouw, kenmerken woningvoorraad, etc.) (paragraaf 2). Vervolgens gaan we in op de impulsen voor klimaatbeleid (paragraaf 3). Deze impulsen kunnen zowel intern (vanuit de raad of wethouder) als extern (bijvoorbeeld ISV, provincie, winnen prijs, etc.) zijn. Centrale vraag in de case-gemeenten was hoe verloopt de externe integratie (paragraaf 4)? Cultuur (paragraaf 5) en structuur (paragraaf 6) zijn een verklaring voor het verloop van de externe integratie. Tenslotte bespreken we de rol van maatschappelijke en bestuurlijke trends (liberalisatie van de energiemarkt, ontwikkelingen in het milieubeleid en de lokale democratie) bij de invulling van het speelveld in Haren (paragraaf 7). We staan stil bij de samenwerking met energiebedrijven, het klimaatconvenant en de participatie.

5.1 Gemeentelijk speelveld

Bepaalde taakvelden zouden meer activiteiten kunnen verrichten, die een reductie van broeikasgassen tot gevolg hebben. De taakvelden, waarop hier bedoeld wordt, zijn: Ruimtelijke Ordening en Verkeer en Vervoer. Binnen het taakveld Ruimtelijke Ordening kunnen meer activiteiten verricht worden voor de doelgroepen Utiliteitsbouw, Huishoudens, Verkeer en Vervoer en de Energiesector. Binnen het taakveld Verkeer en Vervoer gebeurt eveneens weinig, wat betekent dat er ook binnen dit taakveld meer activiteiten, gericht op het reduceren van broeikasgassen, verricht kunnen worden. Dit is noodzakelijk, aangezien het verkeersbeleid van de gemeente Haren gericht is op het indammen van de nadelige effecten van de auto, bevordering van het openbaar vervoer en het gebruik van de fiets.

Binnen de taakvelden Bouwen en Wonen, Milieu en Gemeentelijke beheerstaken worden veel activiteiten verricht, die gericht zijn op reductie van broeikasgassen. Het is voor deze taakvelden niet noodzakelijk, maar wel gewenst, meer activiteiten te ontwikkelen, die leiden tot reductie van broeikasgassen.

5.2 Kenmerken van de gemeente

De kenmerken van een gemeente zijn erg belangrijk bij de uitvoering van klimaatbeleid. Uit hoofdstuk 3 blijkt dat de gemeente Haren een kleine gemeente is met 18.590 inwoners (1 januari 2000) en dat de gemeente een agrarische gemeente is. De VVD bezit in deze gemeente de meeste zetels. De meeste woningbouw in de gemeente Haren is gepland voor na 2008. Waarschijnlijk wordt deze datum vervroegd naar 2005 in verband met uitbreidingsplannen van de gemeente Groningen. De stad Groningen is de grote buurgemeente, die via gemeenschappelijke projecten (nieuwbouw, bedrijvenpark) invloed heeft op het beleid van de gemeente Haren.

5.3 Impulsen voor klimaatbeleid

De gemeente Haren is sinds 1994 actief op het gebied van energiebeleid. Voor de periode 2001-2005 heeft de gemeente een Energievisie opgesteld, waarin zij de

stand van zaken, ambities en activiteiten ten aanzien van duurzaam energiebeleid heeft geformuleerd. Het is de bedoeling dat de gemeente haar eigen prioriteiten stelt en de doelstellingen binnen de afgesproken periode probeert te realiseren. Vervolgens dient zij de door haar gekozen ambities waar te maken.

Belangrijke interne impulsen voor energiebeleid vormen zowel de wethouder Milieu als de gemeenteraad. Beide partijen houden rekening met energiemaatregelen bij de uitvoering van projecten. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld de upgrading van het gemeentehuis (§ 4.2). De partijen wilden beiden dat er gebruik zou worden gemaakt van energiemaatregelen. Een andere interne impuls is het contract dat de gemeente Haren (burgemeester) heeft afgesloten met NUON. NUON wil het gebruik van duurzame energiebronnen stimuleren en de gemeente Haren wil het initiatief van NUON ondersteunen, aangezien zij de voordelen van het initiatief voor het milieu inziet. Daarnaast heeft de gemeente Haren een quick scan laten uitvoeren naar de mogelijkheden voor het plaatsen van windturbines in de gemeente Haren. Uit deze scan kwamen 4 locaties in Haren in aanmerking te komen voor 20 windturbines. De bestemmingsplannen en het Provinciaal Omgevingsplan Groningen werken belemmerend om tot de plaatsing van deze turbines over te gaan. Geconcludeerd kan worden dat er vanuit de gemeentelijke organisatie voldoende impulsen aanwezig zijn om klimaatbeleid te realiseren.

Naast de hiervoor genoemde interne impulsen bestaat er ook een externe impuls. De jury van de Energy Awards 1998 heeft de gemeente Haren als 'Koploper' genomineerd. Op grond van deze nominatie is de gemeente Haren nog meer gaan zoeken naar mogelijkheden om het energie- en milieubeleid te verduurzamen.

Kortom: het klimaatbeleid in de gemeente Haren wordt zowel intern (wethouder Milieu, de gemeenteraad, de burgemeester) als extern (nominatie Haren als koploper) gestimuleerd.

5.4 Externe integratie

In de gemeente Haren staan de begrippen integraal en duurzaam centraal. Met deze begrippen is in de Energievisie rekening gehouden. In de Energievisie staat dit namelijk als volgt: "Energiebesparing lukt niet zonder milieubewustwording en zowel gemeentebestuur, ambtelijk apparaat als inwoners hebben daar individueel en gezamenlijk een verantwoordelijkheid en een taak in." Geconcludeerd kan worden dat de energiecoördinator een rol speelt bij externe integratie. Het voordeel van een kleine gemeente is dat de communicatiekanalen tussen de medewerkers in de gemeente kort zijn. In Haren lijkt de uitvoering van vooraf opgestelde plannen (energievisie) relatief belangrijk ten opzichte van spontane initiatieven.

Haren betreft bij de planvorming van verschillende projecten (bijvoorbeeld de ecologische boerderij de Mikkelhorst) externe partijen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de externe integratie in de gemeente Haren veelal plaats vindt met externe partijen en minder binnen de gemeentelijke organisatie.

5.5 Cultuur

De gemeente Haren is een voorloper op het gebied van klimaatbeleid. Dat blijkt o.a. uit de nominatie door de jury van de Energy Awards 1998, maar tevens uit het formuleren van een energievisie. De cultuur van de gemeente is het bevorderen van energiebesparing en het inzetten van duurzame energie. De gemeente probeert op deze wijze een lokale bijdrage te leveren aan de Rijksdoelen in het kader van de

klimaatnota (terugdringen van de broeikasgassen). Uit het voorgaande kan geconcludeerd worden dat energie een hot item is in de gemeentelijke organisatie en zeker de cultuur van de gemeente bepaalt. Naast energie behoort ook het betrekken van externe partijen tot de cultuur van de gemeente Haren. Bij verschillende projecten (zie hoofdstuk 4) worden externe partijen (Edon, burgers etc.) benaderd om energiebeleid vorm te geven.

5.6 Structuur

De gemeente Haren is een kleine gemeente. De structuur van deze gemeente bestaat uit drie sectoren, waarbij slechts de sector Grondgebiedzaken te maken heeft met energie (§ 3.1). Onder deze sector vallen verschillende afdelingen. Aangezien de gemeente een kleine gemeente is, bevinden deze afdelingen zich dicht bij elkaar. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de structuur van de gemeente Haren de integratie van klimaatbeleid in de gemeente Haren vergemakkelijkt, aangezien de afstand tussen de verschillende afdelingen klein is. Uit het onderzoek van de commissie Elzinga blijkt een gemeente met minder dan 50.000 inwoners gebrek te hebben aan bevoegdheden en expertise. De bureaucratie vormt bij een gemeente met meer dan 100.000 inwoners een probleem. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de gemeente Haren, met ongeveer 20.000 inwoners, relatief meer problemen zal hebben met bevoegdheden en expertise. Probleem is verder de beschikbare ambtelijke capaciteit voor klimaatbeleid.

De gemeente Haren werkt op bepaalde terreinen samen met Groningen. Dit geldt bijvoorbeeld voor het Nesciopark (§ 4.6), maar waarschijnlijk ook voor de nieuwbouw. De invloed van een grote gemeente als Groningen op een kleine gemeente als Haren mag niet onderschat mogen worden.

5.7 Rol van trends

5.7.1 Samenwerking met energiebedrijf

De gemeente Haren heeft in 1999 een overeenkomst afgesloten met het energiebedrijf NUON inzake de opwekking van Natuurstroom. NUON wil het gebruik van duurzame energiebronnen stimuleren, door derden gebruik te laten maken van wind-, zonne- of waterkracht. De gemeente Haren wil, gezien de voordelen voor het milieu, dit initiatief ondersteunen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de samenwerking met NUON van structurele aard is. Daarnaast werkt de gemeente ook in verschillende projecten (o.a. de ecologische boerderij De Mikkelhorst) samen met een energiebedrijf. De algemene conclusie is dat voor de uitvoering van het klimaatbeleid van de gemeente Haren de samenwerking met energiebedrijven essentieel is.

5.7.2 Klimaatconvenant

Gemeente Haren is als gemeente een voorloper op het gebied van klimaatbeleid. Dit blijkt onder andere uit het feit dat de gemeente in 1998 door de jury van de Energy Awards is genomineerd tot "Koploper" en dat in de gemeente een duurzame energiescan is uitgevoerd. De gemeente Haren heeft het nieuwe energiebeleid openbaar gemaakt en zal het klimaatconvenant van de rijksoverheid ondertekenen en afspraken maken over de benodigde ondersteuning. Daarnaast zal zij haar ambities in het Openbaar Klimaatregister intekenen.

5.7.3 Participatie

De gemeente Haren is actief op het gebied van energiebeleid. In de Milieu-adviesraad Haren zitten burgers met belangstelling voor en kennis over milieu. Het is de bedoeling van deze Raad om de burgers meer te betrekken bij het beleid. De raad adviseert op het gebied van milieu-aangelegenheden en milieubewustwording in de meest uitgebreide zin. De participatie van de burgers van de gemeente Haren speelt een belangrijke rol bij de uitvoering van projecten met duidelijke energie-aspecten.

6 Literatuur

Energieprogramma Gemeente Haren 1997-2000, p 1-12

Energievisie Gemeente Haren 2001-2005

Gemeentegids Haren 2001

Jaarverslag Gemeente Haren 2000

Overeenkomst inzake de opwekking van Natuurstroom

Presentatie "Upgrading gemeentehuis"

Dubo-woningen De Mikkelfhorst, *Voorwaarden en ambities*, juni 2000

Richtlijnen/criteria subsidiëring Dubo woningen De Mikkelfhorst, februari 2001

Inrichtingsplan Oosterpolder (deel 1)

De biologische boerderij De Mikkelfhorst (deel 2)

Programma van Eisen "*Ecologische boerderij De Mikkelfhorst*"

Ontwikkelingsvisie/Plan van aanpak Bedrijventerrein Nesciopark, februari 2001

www.haren.nl

Bijlage 1: Matrix Utiliteitsbouw

Onder de doelgroep "Utiliteitsbouw" wordt verstaan: gemeentelijke gebouwen (kantoren, scholen, geb. Welzijnsinstellingen en sportaccommodaties) en bedrijven (inrichtingen en bedrijventerreinen)

Ruimtelijke ordening	Bouwen en wonen	Verkeer en Vervoer	Milieu	Gemeentelijke beheerstaken
Compact bouwen <ul style="list-style-type: none"> BESTEMMINGSPLAN 	Stimuleren, vermijden energieverbruik <ul style="list-style-type: none"> UITVOEREN DUBO-PAKKET 		Vermijden energieverbruik <ul style="list-style-type: none"> ENERGIE-EISEN IN MILIEUVERGUNNING/ALGEMENE REGELS 	Vermijden energieverbruik, gebruik duurzame energie, duurzaam bouwen eigen gemeentelijke gebouwen en verhuurde gebouwen <ul style="list-style-type: none"> GEMEENTELIJKE INTERNE MILIEUZORG
Passieve benutting zonne-energie <ul style="list-style-type: none"> BESTEMMINGSPLAN 	Nieuwbouw: uitvoeren vaste kostenneutrale maatregelen uit Nationaal Pakket U-bouw (Stand van zaken);		Wettelijke eisen bij hoog verbruik amvb-bedrijven: nadere eisen t.a.v. energie-zorg opnemen; vergunningplichtige bedrijven: energievoorschriften opnemen en hand-aven (wettelijk vereist);	Nieuwbouw: aanhaken bij verbruiksregistratie in centraal energiebeheersysteem (activiteit);
Beperking openbare verlichting <ul style="list-style-type: none"> BESTEMMINGSPLAN 	Nieuwbouw: uitvoering van 30% van de variabele niet-kostenneutrale maatregelen uit Nationaal Pakket U-bouw (ambitie);		Advisering en voorlichting geven aan bedrijven over energiebesparing bij vergunningverlening (stand van zaken);	Bestaande bouw: de gemeente gaat energie-registratie invoeren (wettelijk vereist);
Efficiëntere energie-infrastructuur <ul style="list-style-type: none"> ENERGIEVISIE EPL 	Vastleggen van ambities in DuBo-eisenprogramma (ambitie);		Bedrijven: opnemen van een energieparagraaf in milieu-vergunning (stand van zaken);	Bestaande bouw: zorgplicht energiebesparing (incl. energiebeheer) uitgevoerd voor alle gebouwen (stand van zaken);
Ruimte voor duurzame energie <ul style="list-style-type: none"> BESTEMMINGSPLAN 	Renovaties: uitvoering van alle vaste en kostenneutrale maatregelen van het Nationaal Pakket U-bouw, beheer (ambitie);		Handhaving amvb's (Alara-beginsel) (stand van zaken);	Bestaande bouw: invoering van energie-zorg en -beheer voor alle gemeentelijke gebouwen (ambitie);
	Renovatie Raadhuis:		Structureel opnemen van nadere eisen bij hoog	Bestaande bouw:

	<p>uitvoering van 30% van de (niet-kostenneutrale) variabele maatregelen van alle thema's uit NP-Dubou bouw/beheer (ambitie);</p> <p>Bestaande bouw: opstellen register DuBo-eisen (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • EPN <p>Nieuwbouw: een verscherpte EPC met 10-15% (ambitie);</p> <p>Nieuwbouw: opstellen eisen-programma EPC (activiteit);</p> <p>Bestaande bouw: wettelijk geldende EPC (wettelijk vereist);</p> <p>Bestaande bouw: opstellen register EPC-eisen (activiteit);</p> <p>Stimuleren gebruik Duurzame Energie</p> <ul style="list-style-type: none"> • UITVOEREN DUBO-PAKKET <p>Nieuwbouw: uitvoeren vaste kostenneutrale maatregelen uit Nationaal Pakket U-bouw (Stand van zaken);</p> <p>Nieuwbouw: uitvoering van 30% van de variabele niet-kosten-neutrale maatregelen</p>		<p>verbruik amvb-bedrijven (ambitie);</p> <p>Energiebesparing onderdeel van vergunningverlening handhaving Wm (ambitie);</p> <p>Procedure voor het stellen van nadere eisen stroomlijnen (activiteit);</p> <p>Voor bedrijven geldt dat naleving van energievoorschriften standaard meegenomen worden met milieucontroles (activiteit);</p> <p>Stimuleren vermijden energieverbruik</p> <ul style="list-style-type: none"> • MILIEUCOMMUNICATIE • UITVOERING SUBSIDIE-REGELINGEN <p>Subsidieregeling voor basisscholen opstellen en uitvoeren (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • STIMULEREN BEDRIJFSINTERNE MILIEUZORG <p>Stimuleren efficiëntie energieverbruik</p> <ul style="list-style-type: none"> • MILIEUCOMMUNICATIE 	<p>revitaliseren centraal energiebeheer (activiteit);</p> <p>Bestaande bouw: inventarisatie naar te treffen maatregelen bij alle gebouwen uitvoeren (activiteit);</p> <p>Bestaande bouw: onderzoek naar toepassing van DE in bestaande gemeentelijke gebouwen (activiteit);</p> <p>Toepassen van stand der techniek bij renovatie en vervanging, afhankelijk van technische mogelijkheden (stand van zaken);</p> <p>Structurele invoering van eigen e-budget per gebouw (ambitie);</p> <ul style="list-style-type: none"> • VOORLICHTING <p>Bestaande bouw: voorlichtingstraject gebouwgebruikers uitgevoerd (stand van zaken);</p> <p>Bestaande bouw: voortdurende voorlichting van gebouwbeheerders en -gebruikers (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • EXPLOITATIEREGELS <p>Bestaande bouw/ bedrijven: uitvoeren van maatregelen</p>
--	--	--	---	---

	<p>uit Nationaal Pakket U-bouw (ambitie);</p> <p>Vastleggen van ambities in DuBo-eisenprogramma (ambitie);</p> <p>Nieuwbouw: opstellen eisenprogramma DuBo nieuwbouw (activiteit);</p> <p>Renovaties: uitvoering van alle vaste en kostenneutrale maatregelen van het Nationaal Pakket U-bouw, beheer (ambitie);</p> <p>Renovatie Raadhuis: uitvoering van 30% van de (niet-kostenneutrale) variabele maatregelen van alle thema's uit NP-Dubo U bouw/beheer (ambitie)</p> <p>Bestaande bouw: opstellen register DuBo-eisen (activiteit);</p> <p>Stimuleren van zo groot mogelijke inzet van DE bij de upgradering van het Raadhuis (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • EPN <p>Nieuwbouw: een verscherpte EPC met 10-15% (ambitie);</p>		<ul style="list-style-type: none"> • UITVOERING SUBSIDIEREGELINGEN <p>Subsidierегeling voor basisscholen opstellen en uitvoeren (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • STIMULEREN BEDRIJFSINTERNE MILIEUZORG <p>Stimuleren gebruik duurzame energie</p> <ul style="list-style-type: none"> • MILIEUCOMMUNICATIE • UITVOERING SUBSIDIEREGELINGEN <p>Subsidierегeling voor basisscholen opstellen en uitvoeren (activiteit).</p> <ul style="list-style-type: none"> • STIMULEREN BEDRIJFSINTERNE MILIEUZORG <p>20-50% van het elektriciteitsgebruik afkomstig van duurzame bronnen (groene stroom) (ambitie);</p> <p>Stimuleren investering in DE door grote bedrijven (activiteit);</p> <p>Maximale toepassing van DE-opties op nieuw bedrijventerrein (activiteit);</p>	<p>met een terugverdientijd van 5 jaar of minder (wettelijk vereist);</p> <p>Renovaties: uitvoering van alle energiemaatregelen met een terugverdientijd van ≤ 5 jaar (stand van zaken);</p> <p>Renovaties: uitvoering van alle energiemaatregelen met een terugverdientijd < 7 jaar (ambitie);</p> <p>Vermijden energieverbruik, gebruik duurzame energie en efficiënt energieverbruik gebouwen gesubsidieerde instellingen</p> <ul style="list-style-type: none"> • VOORLICHTING • SUBSIDIEVOORWAARDEN <p>Vermijden/verminderen energieverbruik in gemeentelijke gebouwen</p> <ul style="list-style-type: none"> • BEDRIJFSINTERNE MILIEUZORG <p>Bestaande bouw: zorgplicht energiebesparing (incl. energiebeheer) uitgevoerd voor alle gebouwen (stand van zaken);</p> <ul style="list-style-type: none"> • AANKOOPBELEID <p>Bestaande bouw: actief</p>
--	---	--	--	---

	<p>Nieuwbouw: opstellen eisenprogramma EPC(activiteit);</p> <p>Bestaande bouw: wettelijk geldende EPC (wettelijk vereist);</p> <p>Bestaande bouw: opstellen register EPC-eisen (activiteit);</p> <p>Stimuleren efficiëntie energiegebruik</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>UITVOEREN DUBO-PAKKET</i> <p>Nieuwbouw: uitvoeren vaste kostenneutrale maatregelen uit Nationaal Pakket U-bouw (Stand van zaken);</p> <p>Nieuwbouw: uitvoering van 30% van de variabele niet-kostenneutrale maatregelen uit Nationaal Pakket U-bouw (ambitie);</p> <p>Vastleggen van ambities in DuBo-eisenprogramma (ambitie);</p> <p>Nieuwbouw: opstellen eisenprogramma DuBo nieuwbouw (activiteit);</p> <p>Renovaties: uitvoering van alle vaste en kostenneutrale maatregelen van het</p>		<p>Haalbaarheid van DE-toepassingen op bestaande bedrijventerreinen onderzoeken (activiteit);</p>	<p>inkoopbeleid energie met 20-50% van het eigen gemeentelijke verbruik afkomstig uit duurzame bronnen (ambitie);</p> <p>Nieuwbouw: afsluiten Groene Stroomcontracten (activiteit);</p> <p>Beperking en efficiëntere openbare verlichting</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>VERLICHTINGSPLAN</i> <p>Beleidsplan openbare verlichting opgesteld (stand van zaken);</p> <p>Nagaan DE-opties bij openbare installaties en voorzieningen (ambitie);</p> <p>Opstelling uitvoeringsprogramma openbare verlichting (activiteit);</p> <p>Onderzoek naar mogelijkheden van Groene Stroom voor openbare verlichting, installaties en voorzieningen (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>TECHNISCHE MAATREGELEN</i> <p>Beperking en efficiëntere verkeersregelinstallaties verlichting</p>
--	--	--	---	--

	<p>Nationaal Pakket U-bouw, beheer (ambitie);</p> <p>Bij renovatie Raadhuis uitvoering van 30% van de (niet-kostenneutrale) variabele maatregelen van alle thema's uit NP-Dubo U bouw/beheer (ambitie);</p> <p>Bestaande bouw: opstellen register DuBo-eisen (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>EPN</i> <p>Nieuwbouw: een verscherpte EPC met 10-15% (ambitie);</p> <p>Nieuwbouw: opstellen eisenprogramma EPC (activiteit);</p> <p>Bestaande bouw: wettelijk geldende EPC (wettelijk vereist);</p> <p>Bestaande bouw: opstellen register EPC-eisen (activiteit).</p>			<ul style="list-style-type: none"> • VERLICHTINGSPLAN <p>Nagaan DE-opties bij openbare installaties en voorzieningen (ambitie);</p> <p>Onderzoek naar mogelijkheden van Groene Stroom voor openbare verlichting, installaties en voorzieningen (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • TECHNISCHE MAATREGELEN
--	---	--	--	--

Bijlage 2: Matrix Huishoudens

Onder de doelgroep "Huishoudens" wordt verstaan: woningen (nieuwbouw en bestaande bouw)

Ruimtelijke ordening	Bouwen en Wonen	Verkeer en Vervoer	Milieu	Gemeentelijke beheerstaken
Compact Bouwen <ul style="list-style-type: none"> • STRUCTUUR • BESTEMMINGSPLAN 	Vermijden energiegebruik nieuwbouw <ul style="list-style-type: none"> • SUBSIDIEREN/STIMULEREN DUBO-PAKKET 		Vermijden energiegebruik woningen <ul style="list-style-type: none"> • MILIEUCOMMUNICATIE 	
Passieve benutting zonne-energie <ul style="list-style-type: none"> • BESTEMMINGSPLAN 	Gemeentelijke stimuleringsregeling DuBo en DE (stand van zaken);		Bestaande bouw: bewoners informeren via reguliere voorlichting over energiebesparing (stand van zaken);	
Efficiëntere energie-infrastructuur <ul style="list-style-type: none"> • ENERGIEVISIE 	Continuering stimuleringsregeling DuBo/DE (ambitie); <ul style="list-style-type: none"> • EPN 		Milieutips in gemeentegids (stand van zaken);	
Nieuwbouw: Energie- en DuBo-visie voor herstructureringsprojecten sociale woningbouw (ca. 300 woningen) (ambitie);	Een wettelijke geldende EPC van 1 (wettelijk vereist);		Bestaande bouw: voorlichting over Energiepremiereregeling, DE-regelingen, Duurzaam Klussen, groene stroom, etc. (activiteit).	
Nieuwbouw: opstellen criteria energie- en DuBovisie voor individuele en projectmatige bouwprojecten i.o.m. projectontwikkelaars en corporaties (herstructurering/Verhuurders) (activiteit) <ul style="list-style-type: none"> • EPL 	Een verscherpte EPC van 10%-15% voor alle nieuwe woningen (ambitie); Opzetten EPC-monitoring systeem (activiteit); Duurzame energie <ul style="list-style-type: none"> • SUBSIDIEREN/STIMULEREN DUBO-PAKKET 		Nieuwbouw: nieuw voorlichtingsmateriaal Energie en DuBo (activiteit); <ul style="list-style-type: none"> • UITVOERING SUBSIDIE-REGELINGEN 	
	Gemeentelijke stimuleringsregeling DuBo en DE (stand		Efficiëntie energiegebruik <ul style="list-style-type: none"> • MILIEUCOMMUNICATIE 	
			Bestaande bouw: bewoners informeren via reguliere voor-	

	<p>van zaken);</p> <p>Continuering stimuleringsregeling DuBo/DE (ambitie);</p> <ul style="list-style-type: none"> • EPN <p>Nieuwbouw: wettelijk geldende EPC van 1 (wettelijk vereist);</p> <p>Nieuwbouw: een verscherpte EPC van 10%-15% voor alle nieuwe woningen (ambitie);</p> <p>Opzetten EPC-monitoring systeem (activiteit);</p> <p>Efficiëntie energiegebruik nieuwbouw</p> <ul style="list-style-type: none"> • UITVOEREN DUBO-PAKKET <p>Toepassing Eisenpakket DuBo-maatregelen op vrijwillige basis (DuBo-convenant Groningen) (Stand van zaken);</p> <p>Uitvoering van <i>alle</i> vaste en kostenneutrale energie-maatregelen uit het NPDuBo-Woningbouw (ambitie);</p> <p>Uitvoering van 30% van de variabele, niet-kosten-neutrale, <i>energiemaatregelen</i> uit het NPDuBo-Woningbouw (ambitie);</p>	<p>lichting over energiebesparing (stand van zaken);</p> <p>Milieutips in gemeentegids (stand van zaken);</p> <p>Bestaande bouw: voorlichting over Energiepremiereregeling, DE-regelingen, Duurzaam Klussen, groene stroom, etc. (activiteit).</p> <p>Nieuwbouw: nieuw voorlichtingsmateriaal Energie en DuBo (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • UITVOERING SUBSIDIE-REGELINGEN <p>Duurzame energie</p> <ul style="list-style-type: none"> • MILIEUCOMMUNICATIE <p>Bestaande bouw: bewoners informeren via reguliere voorlichting over energiebesparing (stand van zaken);</p> <p>Zonneboileractie 1999-2000: plaatsing van 15 zonneboilers in bestaande woningen (stand van zaken);</p> <p>Actie zonnepanelen in uitvoering (Solaris) (stand van zaken);</p> <p>Milieutips in gemeente-gids (stand van zaken);</p>	
--	---	--	--

<ul style="list-style-type: none"> • <i>EPN</i> <p>Nieuwbouw: wettelijk geldende EPC van 1 (wettelijk vereist);</p> <p>Nieuwbouw: een verscherpte EPC van 10%-15% voor alle nieuwe woningen (ambitie);</p> <p>Opzetten EPC-monitoring systeem (activiteit);</p> <p>Vermijden energiegebruik bestaande bouw</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>UITVOEREN DUBO-PAKKET</i> <p>Toepassing Eisenpakket DuBo-maatregelen op vrijwillige basis (DuBo-convenant Groningen) (Stand van zaken);</p> <p>Uitvoering van alle vaste en kostenneutrale energie-maatregelen uit het NPDuBo-Woningbouw (ambitie);</p> <p>Uitvoering van 30% van de variabele, niet-kosten-neutrale, energiemaatregelen uit het NPDuBo-Woningbouw (ambitie);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>EPA</i> <p>20-50% van de bestaande woningen is in 2005 voorzien</p>		<p>Bestaande bouw: voorlichting over Energiepremiereregeling, DE-regelingen, Duurzaam Klussen, groene stroom, etc. (activiteit);</p> <p>Overleg met corporaties en verhuurders over duurzame renovatieprojecten (activiteit);</p> <p>Nieuwbouw: nieuw voorlichtingsmateriaal Energie en DuBo (activiteit);</p> <p>Met lokale banken afspraken maken over groene hypotheek e.d. (activiteit);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>UITVOERING SUBSIDIE-REGELINGEN</i> <p>Gemeentelijke subsidie-regeling voor zonne-energie (stand van zaken);</p> <p>Voortzetting subsidie-regeling voor zonne-energie (passief en actief) en deze uitbreiden voor warmtepompen en grijs water (activiteit);</p> <p>Vermijden energiegebruik apparaten</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>MILIEUCOMMUNICATIE</i> <p>Bestaande bouw: bewoners informeren via reguliere</p>	
--	--	--	--

<p>van EPA, waarvan bij 30% (ca. 750 woningen) maatregelen zijn getroffen (ambitie);</p> <p>Opzetten EPA-project i.s.m. corporaties, e-bedrijf, installatie- en isolatie-bedrijven, DHZ-zaken, vereniging van eigenaren e.a. (activiteit);</p> <p>Duurzame energie bestaande bouw</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>UITVOEREN DUBO-PAKKET</i> <p>Toepassing Eisenpakket DuBo-maatregelen op vrijwillige basis (DuBo-convenant Groningen) (Stand van zaken);</p> <p>Uitvoering van <i>alle</i> vaste en kostenneutrale energie-maatregelen uit het NPDuBo-Woningbouw (ambitie);</p> <p>Uitvoering van 30% van de variabele, niet-kosten-neutrale, energiemaatregelen uit het NPDuBo-Woningbouw (ambitie);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>EPA</i> <p>20-50% van de bestaande woningen is in 2005 voorzien van EPA, waarvan bij 30%</p>	<p>voorzorging over energie-besparing (stand van zaken);</p> <p>Milieutips in gemeentegids (stand van zaken);</p> <p>Bestaande bouw: voorlichting over Energiepremiereregeling, DE-regelingen, Duurzaam Klussen, groene stroom, etc. (activiteit).</p> <p>Nieuwbouw: nieuw voorlichtingsmateriaal Energie en DuBo (activiteit);</p> <p>Aanschaf energie-efficiënte apparaten</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>MILIEUCOMMUNICATIE</i> <p>Bestaande bouw: bewoners informeren via reguliere voorlichting over energie-besparing (stand van zaken);</p> <p>Milieutips in gemeentegids (stand van zaken);</p> <p>Bestaande bouw: voorlichting over Energiepremiereregeling, DE-regelingen, Duurzaam Klussen, groene stroom, etc. (activiteit).</p> <p>Nieuwbouw: nieuw voorlichtingsmateriaal Energie en DuBo (activiteit);</p>	
--	--	--

	maatregelen zijn getroffen (ambitie);			
	Opzetten EPA-project i.s.m. corporaties, e-bedrijf, installatie- en isolatie-bedrijven, DHZ-zaken, vereniging van eigenaren e.a. (activiteit);			

Bijlage 3: Matrix Verkeer

Ruimtelijke ordening	Bouwen en Wonen	Verkeer en Vervoer	Milieu	Gemeentelijke beheerstaken
Opzet auto-luwe wijk <ul style="list-style-type: none"> • BESTEMMINGSPLAN • VPL 	Auto-arme wijk <ul style="list-style-type: none"> • VOORSCHRIFTEN IN HUUR/KOOP-CONTRACTEN 	Fietsgebruik stimuleren <ul style="list-style-type: none"> • FIETSRROUTEPLAN 	Vervoersmanagement bij bedrijven <ul style="list-style-type: none"> • MILIEUVERGUNNING 	Verbetering OV <ul style="list-style-type: none"> • EIGEN GVB
Vermindering automobilititeit <ul style="list-style-type: none"> • LOKATIEBELEID BIJ BEDRIJVEN 		Verhogen kosten of ontmoedigen autogebruik <ul style="list-style-type: none"> • PARKEERBELEID 	Vervoersmanagementplan verplicht voor bedrijven met ≥100 werknemers (wettelijk vereist);	Vervoersmanagement eigen organisatie <ul style="list-style-type: none"> • ALTERNATIEVEN AUTO STIMULEREN
Vermindering automobilititeit <ul style="list-style-type: none"> • RUIMTELIJKE PLANNING VAN FUNCTIES WONEN, WERKEN EN RECREEREN 		Autodelen <ul style="list-style-type: none"> • PARKEERPLAATSEN BESCHIKBAAR STELLEN 	Toepassen verruimde reikwijdte Wet Milieubeheer (Wm) gericht op vervoersmanagement bij (grotere) Wm-plichtige inrichtingen (ambitie);	Stimuleren gebruik openbaar vervoer en fiets voor woon-werkverkeer eigen personeel (stand van zaken);
Telewerken <ul style="list-style-type: none"> • OPZET TELEWERKCENTRA 		Carpoolen <ul style="list-style-type: none"> • AANBIEDEN INFRASTRUCTUUR 	Actie stimulering vervoersmanagement bij Wm-plichtige inrichtingen (activiteit);	Cursussen energiezuinig rijden voor eigen organisatie of GVB <ul style="list-style-type: none"> • BEDRIJFSINTERNE MILIEUZORG
Warmte uit asfalt <ul style="list-style-type: none"> • KEUZE ENERGIE-INFRASTRUCTUUR 		Stimulering OV <ul style="list-style-type: none"> • PARK EN RIDE CONCEPTEN 	Vervoersmanagement bij collectief bedrijven <ul style="list-style-type: none"> • DUURZAME BEDRIJVENTERREINEN 	Voorlichting aan personeel (burgers) over duurzaam en veilig V&V (o.a. zuinig rijden, in-car apparatuur, schone zuinige auto's) (ambitie);
Bij de aanleg en onderhoud van infrastructuur worden de mogelijkheden van DE meegenomen (activiteit);		Het inrichten van Transferium A28 i.s.m. gemeente Groningen (activiteit);	Gezamenlijk vervoersmanagement voor bedrijven-terrein Nesciopark uitgevoerd (ambitie);	Biobrandstoffen of elektrisch vervoer in eigen wagenpark of dat van GVB <ul style="list-style-type: none"> • BEDRIJFSINTERNE MILIEUZORG
		Energiezuinig rijden	Stimuleren gebruik OV	

	<p>• VERKEERSPLANNING</p> <p>Stadsdistributie</p> <p>• VERKEERSPLANNING</p> <p>Bijdragen aan het oplossen van regionale verkeers- en vervoersknooppunten (ambitie);</p> <p>Opstellen Verkeers- en Vervoersplan Haren (ambitie);</p> <p>Opstellen van Gemeentelijk Verkeers- en vervoersplan Haren (activiteit);</p>	<p>• MILIEUCOMMUNICATIE</p> <p>Overleg voeren met bedrijven van ≥ 100 werknemers (activiteit);</p>	<p>Onderzoek naar toepassing schone technieken in eigen wagenpark en aanpassingen uitvoeren (DEMO) (activiteit);</p> <p>Efficiency eigen wagenpark (aankoop)</p> <ul style="list-style-type: none"> • BEDRIJFSINTERNE MILIEUZORG <p>Uitvoeren scan eigen wagenpark en uitvoering rendabele aanpassingen (ambitie);</p>
--	--	---	---

Bijlage 4: Matrix Energiesector

Ruimtelijke ordening	Bouwen en Wonen	Verkeer en Vervoer	Milieu	Gemeentelijke beheerstaken
Restwarmte-benutting <ul style="list-style-type: none"> • <i>STRUCTUURPLAN</i> • <i>KEUZE INFRASTRUCTUUR</i> <p>Haalbaarheidsstudie biomassacentrale in voorbereiding (stand van zaken);</p> <p>Haalbaarheidsonderzoek naar middelgrote windturbine op Nesciopark (ambitie);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>RUIMTELIJKE INRICHTING</i> <p>Ruimte creëren voor duurzame energie</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>BESTEMMINGSPANNEN</i> <p>PV toepassing</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>ZONGERICHT VERKAVELLEN</i> <p>Installatie van 240 m2 PV in voorbereiding (stand van zaken);</p>	<p>PV toepassing</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>DUURZAAM BOUWEN</i> <p>DuBo- en DE subsidie-regeling (stand van zaken);</p>			